

Várhalmi Zoltán

A magyar nyelvtudás integrációs vonatkozásai

A befogadó ország nyelve ismeretének fontossága az integrációs diskurzus egyik központi területe – a migránsok integrációjának elsődleges feltétele a nyelvi képességek elsajátítása. A többségi társadalom nyelvének ismerete számos funkcióval bír, hiánya elsősorban az oktatási rendszerhez és a munkaerőpiachoz való hozzáférést korlátozhatja, de számos területen vezethet diszkriminációhoz, vagy lehetetlenné teszi a társadalmi érintkezést, legyen szó mindennapi interakciókról vagy hivatali ügyintézésről. A többségi társadalom nyelvének ismerete nélkül a kultúrák közötti együttműködés vagy közéleti folyamatokba való bekapcsolódás sem valósulhat meg.

A többségi társadalom nyelvének elsajátítása több tényező összhatásának eredménye: szükséges valamiféle motiváció, például magasabb jövedelem megszerzésének lehetősége; nélkülözhetetlenek a nyelvtanulási lehetőségek (költségek, szabadidő); keltenek képességek, például a tanuláshoz szükséges kompetenciák (Esser 2006).

Az Interkulturális Konfliktusok és Társadalmi Integráció munkacsoportja – 2006-ban az Egyesült Államokban, Ausztráliában, Kanadában, Nagy-Britanniában, Izraelben és Németországban folytatott empirikus kutatásainak eredményeképpen – négy szintjét különítette el a migránsok idegennyelv-tanulása társadalmi körülményeinek: a bevándorló családi háttere vagy elvándorlásának személyes története; származási ország; befogadó ország; etnikai kontextus. Többek között megállapították, hogy a nyelvismeret hiányában kedvezőtlen társadalmi körülmények kölcsönösen felerősítik egymás hatását, illetve származástól függetlenül jelentős különbségek tapasztalhatóak a többségi társadalom nyelvének ismeretében az egyes generációk között (Esser 2006). A *második generációs előny* elméletét elfogadók mellett érvelnek, hogy a fiatalok több kultúra találkozásában élnek, forrásaitak tehát mind kulturális, mind anyagilag, mind normatív szempontból több helyről meríthetik (Barna et al 2012). A pozitív beállítottságú elméletek előrevetítik a második generáció fiataljainak tulajdonított *kulturális bróker szerep* elméletét is (Trickett – Jones 2007). Eszerint a szülők és a befogadó társadalom között a gyerekek gyakran egyfajta híd-szerepben tűnnek fel, nyelvi és kulturális kompetenciáikból adódóan képesek közvetíteni a fe-

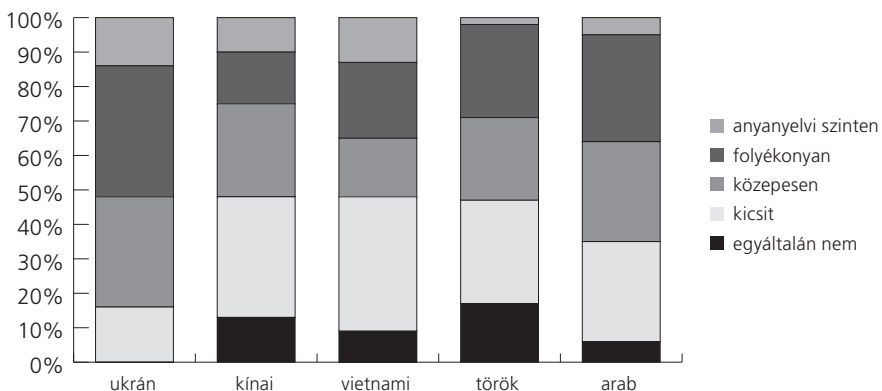
lek között. A második generáció gyakran segít szüleiknek például hivatalos ügyintézésben, orvosi rendelőben, iskolával való kommunikációban. Ez a bróker szerep még akkor is előfordulhat, ha a szülő is jól ismeri a magyar nyelvet, kultúrát, hiszen a gyerekek generációjának a gyakran anyanyelvi szintű a magyartudása (Barna et al 2012).

A tanulmány első részében (egyszerű összefüggéseken és egy összetett modellen keresztül) bemutatom a magyarul beszélő migránsok jellegzetességeit, majd a maganyelv-tudás munkaerő-piaci vonatkozásait elemzem. Elemzésemhez a 2009-ben lezajlott *Bevándorlók Magyarországon* kutatás, valamint a 2012-es *Immigrant Citizens Survey* adatait használom. A kutatások részletes eredményeit Örkény – Székelyi (2010) valamint Huddleston – Tjaden (2012) tanulmányai mutatják be.

A magyarul beszélő migránsok jellegzetességei

Az *Immigrant Citizens Survey* kutatás adatai szerint a magyarországi migránsok 18 százaléka nem beszél magyarul, 43 százalékuk legalább társalgási szinten tudja a nyelvet, 39 százalékuknak anyanyelve a magyar. Származás tekintetében lényegesek a különbségek. A *Bevándorlók Magyarországon* kutatás szerint elmondható, hogy a vizsgált öt csoportban a migránsok zöme beszél valamilyen – természetesen nagyon különböző – szinten magyarul. Az ukránok 52 százaléka, az arab országából érkezők 36 százaléka, a vietnamiak 33 százaléka, a törökök 29 százaléka, a kínaiak 25 százaléka legalább folyékonyan beszél magyarul.

1. ábra: Magyar nyelvtudás migráns csoportok körében

Forrás: Bevándorlók Magyarországon, 2009

Az ukrán csoportot nem számítva minden esetben tapasztalható különbség a különböző korosztályok között a magyar nyelvtudásban – ennek természetéről azonban általános megállapítás nem tehető. A kínaiak esetében az életkor növekedésével csökken a magyarul beszélők aránya, az arab országokból érkezettek körében ennek az ellenkezője tapasztalható. Az 50 év felettek az előbbi csoportban 5 százalékos, utóbbi csoportban 73 százalékos valószínűséggel beszélnek magyarul. A jelenség migrációs jellegzetességekkel magyarázható. Az arab országokból érkezők közössége a „legöregebb”: körükben jelentős azoknak a száma, akik az államszocializmus idején „baráti” szocialista országokból, tanulmányi programok keretében érkeztek Magyarországra – majd jellemzően különböző diplomát igénylő munkakörökben –, itt folytatták életüket. A kínaiak esetében nincs ilyen jellegű migrációs minta, ők zömükben a rendszerváltást követő években, elsősorban vállalkozási céllal érkeztek Magyarországra. A vietnami idősebb korosztály is magas arányban beszél magyarul (31 százalék) – ennek okai az arabokéhoz hasonlóak –, de a 18-34 évesek körében kiemelkedően magas a magyarul beszélők aránya (57 százalék).

1. táblázat: A legalább folyékonyan magyarul beszélők arányának életkor szerinti megoszlása, százalék

	18-34 éves	35-49 éves	50 év feletti	összesen
ukrán	60,0	49,1	44,4	51,5
arab	26,1	40,5	73,1	37,7
vietnami	56,8	12,1	31,0	34,5
török	22,0	38,8	35,0	28,7
kínai	39,2	19,1	5,3	25,5

Forrás: Bevándorlók Magyarországon, 2009

Megjegyzés: Az ukránok esetében a korosztályok között tapasztalt különbségek nem szignifikánsak.

A látszólagos különbségek ellenére egyedül a vietnami származási csoportban tapasztalható különbség a felsőfokú és az alacsonyabb iskolai végzettségűek között a magyar nyelvtudásban. A vietnami diplomások 46 százaléka, a nem diplomások 23 százaléka beszél legalább folyékonyan magyarul.

2. táblázat: A legalább folyékonyan magyarul beszélők arányának felsőfokú végzettség szerinti megoszlása (százalék)

	van felsőfokú végzettsége	nincs felsőfokú végzettsége	összesen
ukrán	54,0	47,5	51,5
arab	39,3	32,1	37,7
vietnami	46,0	23,0	34,5
török	36,0	25,2	28,7
kínai	23,3	26,4	25,5

Forrás: Bevándorlók Magyarországon, 2009

Megjegyzés: Az ukrán, arab, török és kínai csoportok esetében a korosztályok között tapasztalt különbségek nem szignifikánsak.

Az ukrán csoportot nem számítva minden esetben tapasztalható különbség a különböző munkaerő-piaci státuszok között a magyar nyelvtudásban – összességében a vállalkozók kevésbé beszélnek magyarul. A kínai és a török vállalkozók 16 százaléka, az arab vállalkozók 32 százaléka beszél magyarul.

3. táblázat: A legalább folyékonyan magyarul beszélők arányának felsőfokú végzettség szerinti megoszlása, százalék

	vállalkozó	nem vállalkozó	összesen
ukrán	41,8	55,0	51,5
arab	32,3	55,1	37,7
vietnami	20,9	60,0	34,5
török	16,3	50,0	28,7
kínai	16,2	34,3	25,5

Forrás: Bevándorlók Magyarországon, 2009

Megjegyzés: Az ukránok esetében a korosztályok között tapasztalt különbségek nem szignifikánsak.

Az eddigiekben néhány szocio–demográfiai ismérv szerint tekintettük át a magyar nyelvtudás mértékét. További egyszerű kétdimenziós összefüggések helyett egy sokváltozós logisztikus regressziós modellel folytassuk a magyarul beszélő migránsok profilalkotását! Nem magyarázó modell megrajzolása a cél – hiszen több vizsgált tényező és a magyar nyelvtudás között nem feltételezhető oksági kapcsolat – inkább a magyarul beszélő migránsok profiljának megmutatása a modellezés célja.

Az eddigiekkel összhangban számos tényező kontroll alatt tartásával elmondható, hogy a 18–34 évesek, diplomások, ukránok körében nagyobb eséllyel találunk magyarul beszélőket, mint mások körében. A korábbi munkaerő-piaci státuszokra vonatkozó megállapításokat árnyalja, hogy a transznacionális vállalkozók és az elsődleges gazdaságban alkalmazottként dolgozók körében nagyobb eséllyel találunk magyarul beszélőket, mint a klaszteralkalmazottak körében¹.

Minél korábban érkezett egy migráns Magyarországra, annál nagyobb valószínűséggel beszél legalább folyékonyan magyarul, illetve a kvázi második generációsok körében – akik 5–12 éves korukban érkeztek Magyarországra és számos jellegzetességükben megfelelnek a nyugati típusú második generációnak – szintén kiemelkedő a magyar nyelvtudással rendelkezők aránya (63 százalék). Fontos, hogy az intenzív transznacionális kapcsolattartás, a láncmigrációs mintázat és a transznacionális családi kooperáció nem meghatározó tényező a magyar nyelvtudásban. Ezzel összefüggésben az olyan jövőre vonatkozó elképzelések, mint a továbbmigrálási szándék vagy a nemzetközi iskolák preferenciája a következő generáció iskoláztatásban, sincs összefüggésben a magyar nyelvtudással.

Érdekes módon a magyar nyelvtudás nem feltétlenül vezet nagyobb elégedettséghez: azok, akik a származási országban élőknel jobban élnek, azaz lehetőségeiket és életszínvonalukat jobbnak ítélik meg, mint otthon maradt társaik, kisebb eséllyel beszélnek legalább folyékonyan magyarul.

---

¹ A transznacionális vállalkozók aktív gazdasági kapcsolatban állnak anyaországban élőkkel, és a kapcsolataikon keresztül áru, tőke, munkaerő és gazdasági jellegű információk áramlanak. Ezért ők teremtik meg a migráns gazdasági klaszterek alapjait, alakítják ki a magyarországi üzleti érvényesülés lehetőségstruktúráit. Velük szemben a diaszpóra-vállalkozók nem tartanak fenn aktív gazdasági kapcsolatokat az anyaországban élőkkel, ezért üzleti működésükben jelentős függésben állnak a transznacionális vállalkozóktól. A klaszteralkalmazottak jellemzően olyan vállalkozásokban dolgoznak, ahol a tulajdonosok és munkatársak többnyire azonos származásúak. Migráns gazdasági klaszternek nevezem az olyan (1) elsődleges gazdaságtól részlegesen független vállalkozásokat, ahol (2) a tulajdonosok migránsok, és jellemzően, de nem kizárólagosan ugyanolyan származású migránsokat foglalkoztatnak, illetve (3) működésük alapfeltételei a csoportjellegzetességekből fakadó erőforrások mobilizációján alapszik (Várhalmi 2013). A migráns gazdasági klaszter nem része az ország elsődleges és másodlagos gazdaságának, önálló egységet képvisel.

4. táblázat: A legalább folyékonyan magyarul beszélők regressziós modellje

		Szig.	Exp(B)
szocio-demográfiai változók	férfi	,401	1,151
	életkor (ref: 50 év felettek)	,062	
	18-34 év között	,019	1,779
	35-49 év közötti	,207	1,320
	származás (ref: arab orsz.)	,000	
	ukrán származás	,000	2,964
	kínai származás	,001	,354
	vietnami származás	,034	,519
	török származás	,856	,955
	felsőfokú végzettség	,030	1,419
	munkaerő-piaci státusz (ref: klaszteralkalmazott)	,085	
	transznacionális vállalkozó	,047	1,682
	diaszpóra vállalkozó	,639	1,114
	elsődleges gazdaságban alkalmazott	,046	1,616
migrációs jellemzők	Magyarországra érkezés (ref: 2000 után érkezett)	,000	
	1990-ig érkezett	,000	9,213
	1991-1999 között érkezett	,000	2,505
	kvázi második generáció	,000	9,012
	láncmigráció	,978	1,005
	transznacionális családi kooperáció	,946	,985
	intenzív transznacionális kapcsolattartás	,252	,826
relatív elégedettség	,032	,663	
jövő	elvándorlási hajlandóság	,859	,963
	nemzetközi iskola preferencia	,313	1,176
	konstans	,001	,244

Forrás: Bevándorlók Magyarországon, 2009

Bázis: Nem magyar állampolgár

A modellről: A Nagelkerke R-négyzet 0,26 a találatmátrix szerint a helyesen besorolt esetek 64,4 százalékáról, 72 százalékra emelkedett, ami szignifikáns elmozdulásnak tekinthető.

Megjegyzés: Félkövrrel a szignifikáns hatások vannak kiemelve.

A magyar nyelv fontossága a magyar munkaerőpiacon

Az *Interkulturális konfliktusok és társadalmi integrációs kutatás* alapján elmondható, hogy a kevésbé biztos nyelvtudással rendelkezők szignifikánsan alacsonyabb keresettel rendelkeznek, és körükben jóval magasabb a munkanélküliség. (Esser 2006) Nem szabad azonban elfeledkezni arról, hogy a migránsok különböző munkaerő-piaci stratégiákat folytathatnak. Az elsődleges munkaerőpiac elérésének alapfeltétele a magyar nyelvtudás, kivételt képezhet ez alól néhány speciális vezetői vagy szakértői munkakör. Mások számára viszont adottak a migráns gazdasági klaszter lehetőségei, és itt a magyar nyelvtudás nem lényeges. A klaszter lényege, hogy az itt uralkodó migráns erőforrások pótolják és kiegészítik a klasszikus erőforrásokat, aminek a nyelvi kompetenciák is részei. Amennyiben tehát egy migráns csoport számára adott a klaszterben való részvétel lehetősége, akkor korlátozottan érvényes, hogy a magyartudás a munkaerő-piaci esélyegyenlőség lényeges előfeltétele, még akkor sem, ha huza-mosabb magyarországi tartózkodással számolunk is.

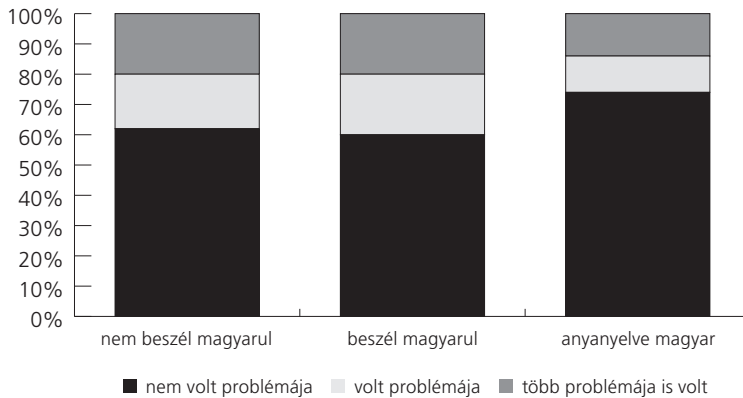
Ezzel együtt a magyarországi migránsok 21 százaléka, a nem határon túli magyar migránsok 41,5 százaléka jelezte, hogy az elégtelen magyar nyelvtudás miatt problémái adódtak a munkakeresésben. A kedvezőtlen munkafeltételek (28 százalék), a rövid vagy határozott idejű munkaviszony (21 százalék) vagy a munkaszerződés nélküli alkalmazás (19 százalék) lényegesen ritkábban előforduló problémák a migránsok körében.

5. táblázat: A munkaerőpiacon tapasztalt problémák megoszlása

	összes migráns		nem határon túli magyar migráns	
	n	%	n	%
problémáim voltak a magyar nyelvtudással	1052	21,3	361	41,5
kedvezőtlen feltételekkel (munkaidő, fizetés) akartak foglalkoztatni	1049	17,4	357	27,7
rövid vagy határozott idejű munkaviszonyt ajánlottak nekem	1048	15,3	355	20,6
feketén, munkaszerződés nélkül akartak foglalkoztatni	1046	12,9	354	18,6
hátrányosan megkülönböztettek, diszkrimináltak	1055	10,3	360	14,7
Magyarországon való tartózkodásom jogcíme nem (mindig) jogosított fel munkavállalásra	1056	8,6	357	12,6
volt olyan, hogy nem fogadták el a külföldön szerzett végzettséget, munkatapasztalatot	1052	9,4	357	12,0

A magyar nyelvtudás hiánya viszont nem generál további munkaerő-piaci problémákat. A magyar anyanyelvű migránsok 74 százaléka nem tapasztalt problémát álláskereséskor. Ugyanez az arány a legalább társalgási szinten beszélők körében 60 százalék, a magyarul nem beszélők között pedig 62 százalék. Elmondható tehát, hogy az alacsonyabb szintű és/vagy kulturális beágyazottság nélküli nyelvtudás ugyanolyan mértékben vezethet munkaerő-piaci problémákhoz, mint annak teljes hiánya.

2. ábra: A munkaerőpiacon tapasztalt problémák megoszlása magyar nyelvtudás szerint

Forrás: Immigrant Citizens Survey 2012 (N=1200)
Bázis: Van munkatapasztalata

Megjegyzés: Itt a munkaerő-piaci problémák közt a magyar nyelvtudással kapcsolatosak nem lettek figyelembe véve.

A diplomások és az ázsiaiak kisebb eséllyel szembesülnek munkaerő-piaci problémákkal, mint más csoportok, és idő teltével is csökkennek a nehézségek. Egy többváltozós statisztikai modell is megerősíti, hogy a munkaerő-piaci problémák előfordulásának esélyét nem növeli a magyar nyelv ismeretének hiánya.

6. táblázat: A munkaerőpiacon tapasztalt problémák magyarázó háttere

	szig.	Exp(B)
férfi	,094	,667
születési év	,977	1,000
felsőfokú végzettség	,016	,573
Magyarországra érkezés éve	,001	1,067

	szig.	Exp(B)
származási csoport (ref: muszlim hagyományú országok)	,060	
ázsiai	,020	,485
egyéb	,294	,689
tartózkodás státusa (ref: magyar állampolgár)	,982	
rövidtávú	,863	,935
hosszútávú	,859	,943
társalgási szinten sem beszél magyarul	,141	,675
vállalkozó	,770	1,071

Forrás: Immigrant Citizens Survey 2012

Bázis: Gazdaságilag aktív és nem határontúli magyar (n=413)

Muszlim hagyományú országok: JO, KZ, PK, MA, LB, SA, LY, DZ, SO, PS, YE, SD, IQ, SY, AF, EG, IR, TR

Ázsiai országok: KR, JP, MN, VN, CN • Egyéb országok: AU, CA, US, AM, GE, HR, RU, RS, UA, NG, IN, IL

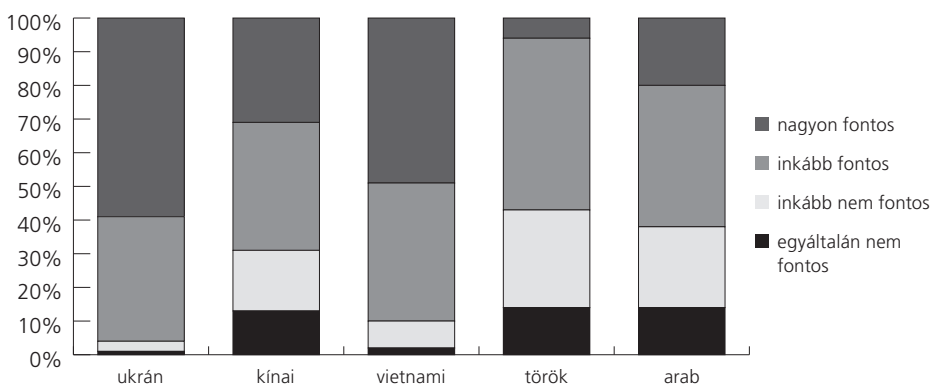
A modellről: Logisztikus regressziós modell, ahol, a Nagelkerke R-négyzet 0,12, a találatmátrix szerint a helyesen besorolt esetek 55,6 százalékáról, 62,9 százalékra emelkedett, ami szignifikáns elmozdulásnak tekinthető.

Megjegyzés: Félkövrrel a szignifikáns hatások vannak kiemelve.

Megjegyzés: A munkaerő-piaci problémák között a magyar nyelvtudással kapcsolatosak nem lettek figyelembe véve.

A magyarul se anyanyelvi szinten, se folyékonyan nem beszélők számára mind az öt vizsgált csoport többsége fontosnak tartja a magyar nyelvtudása fejlesztését – ennek mértéke származási csoportonként azonban jelentősen eltér. Az ukránok 96 százaléka, a vietnamiak 90 százaléka, a kínaiak 69 százaléka, az arabok 62 százaléka és a törökök 57 százaléka legalább fontosnak ítéli meg a magyar nyelvtudása fejlesztését.

3. ábra: A magyartudás fejlesztésnek fontossága

Forrás: MTA-ICCR Bevándorlók Magyarországon 2009

Bázis: Akik nem anyanyelvi szinten és nem folyékonyan beszélnek magyarul

A származási különbségeknél fontosabb azonban a munkaerő-piaci státuszok közötti különbség. A vállalkozók számára kevésbé fontos a magyar nyelv megismerése. A transznacionális vállalkozók 20 százaléka, a diaszpóra vállalkozók 32 százaléka tartja nagyon fontosnak a magyar nyelv ismeretét. Ugyanez az arány az alkalmazottak körében magasabb, a klaszteralkalmazottak körében 44 százalék, az elsődleges gazdaságban foglalkoztatottak körében pedig 53 százalék.

A magyar nyelvtudás hiánya számos társadalmi interakciót nehezíthet meg vagy lehetetlenné teheti. A munkaerő-piaci integráció kihívásait vizsgáló kutatás (Juhász et al 2011) adatai szerint a magyarul nem beszélő migránsok 52 százaléka ügyintézéskor, 48 százaléka formanyomtatvány kitöltéskor, 46 százaléka kérvények megírásakor gyakran szembesül a nyelvi kompetenciák miatt nehézségekkel.

7. táblázat: A magartudás hiányából fakadó problémák hivatalos ügyintézés során

	meg tudja értetni magát	ki tud tölteni egy űrlapot	meg tud írni egy kérvényt
soha	7,9	19,0	28,8
ritkán	9,3	17,7	18,1
néha igen, néha nem	30,4	15,3	7,1
többnyire igen	22,5	21,7	22,8
mindig	29,9	26,3	23,2

Forrás: Panta Rhei 2011: A munkaerő-piaci integráció kihívásai Magyarországon
Bázis: Nem „kiválóan” beszél magyarul, és releváns a szituáció (n=170)

Megjegyzés: Nem releváns a kérdés, megérteti magát (2,2%), űrlap (11,9%), kérvény (17,1%) szituációkban.

Összefoglalás

A nemzetközi szakirodalommal összhangban a fiatalok, a kvázi másodgenerációsok nagyobb eséllyel beszélnek magyarul. Az iskolai végzettség és a munkaerő-piaci státusz szintén fontos meghatározója a többségi társadalom ismeretének. A transznacionális vállalkozók inkább beszélnek magyarul, a migráns gazdasági klaszter nemzetközi gazdasági kapcsolatokkal nem rendelkező vállalkozói és alkalmazottai kevésbé, náluk a munkaerő-piaci elkülönülés inkább együtt jár a nyelvi szegregációval. A magyar nyelvtudás nem feltétlenül vezet nagyobb elégedettséghez – azok, akik a származási országban élőknek jobban élnek, azaz lehetőségeiket és életszínvonalukat jobbnak ítélik meg, mint otthon maradt társaik, kisebb eséllyel beszélnek legalább folyékonyan magyarul.

A migránsok különböző munkaerő-piaci stratégiákat folytathatnak, nem mindegyik alapfeltétele a magyar nyelvtudás. Ennek ellenére a munkaerő-piaci nehézségek a legnagyobb valószínűséggel a többségi társadalom nyelvének nem megfelelő ismeretéből fakadnak. A fentiekben megállapítottam, hogy a nyelvi kompetenciák hiánya azonban nem gyűrűzik tovább, nem vezet további munkaerő-piaci nehézségekhez: a magyarul beszélő, de nem anyanyelvi migránsok éppannyi nehézséggel szembesülnek álláskeresőkor, mint a magyarul még társalgási szinten sem tudók.

Irodalom

- Barna Mária – Nguyen Luu Lan Anh – Várhalmi Zoltán (2012): *Az én házam egy keleti ház a nyugati világban – Nemi szerepek és beilleszkedés a konfuciánus és muszlim hagyományú országokból származó bevándorlók körében*. ICCR Budapest Alapítvány, Budapest.
- Esser, Hartmut (2006): Migration, Language and Integration. AKI Research Review 4. Programme on Intercultural Conflicts and Societal Integration(AKI), Social Science Research center, Berlin.
- Huddleston, Thomas – Tjaden, Jasper Dag (2012): *Immigrant Citizens Survey – How Immigrants Experience Integration in 15 European Cities*. King Baudouin Foundation and Migration Policy Group, Brussels.
- Juhász Judit – Makara Péter – Makara Eszter (2011): *A munkaerő-piaci integráció kihívásai Magyarországon – A harmadik országbeli bevándorlók beilleszkedésének esélyei és korlátai*. Kutatási Zárótanulmány, Panta Rhei Bt., Budapest.
- Örkény Antal – Székelyi, Mária (2010): *Hat migráns csoport összehasonlító elemzése*. In: Örkény Antal – Székelyi Mária (ed.): *Az idegen Magyarország – Bevándorlók társadalmi integrációja*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 49-96.
- Trickett, Edison J. – Curtis, J. Jones (2007): Adolescent Culture Brokering and Family Functioning: A Study of Families From Vietnam. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, Vol. 13. No. 2: 143-150.
- Várhalmi Zoltán (2013): Migráns gazdasági klaszterek működésének jellemzői. PhD értekezés